

ASPECTE ALE LUPTEI PENTRU DORINDIREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI ÎN ANII 1859—1876

de ION ILINCIOIU

Pentru cunoașterea, fie ca chiar lipsită de detalii, a situației Principatelor Unite în perioada de după 24 ianuarie 1859 se impune prezentarea acestora așa cum a fost și cum a evoluat în anii de pînă la cucerirea independenței.

Acest lucru este cu atît mai necesar cu cît în numeroase studii, articole, lucrări mai mari sau de mai mici proporții, mai vechi sau mai recente, autorii lor operează cu termeni și formulări care, deși au devenit notorii, n-au fost niciodată explicați și nici raportați la situațiile concrete, trezind uneori confuzii și nedumeriri*. Este cazul, de pildă, cu termenii : *autonomie*, *neatîrnare*, *independență* sau cei care au exprimat denumirea țării : *Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei* sau *România*.

Un alt motiv care ne determină la o explicație mai amplă a situației țării noastre în perioada care ne stă în atenție este legat de dorința de a face cunoscute, mai ales generațiilor tinere, atît eforturile înaintașilor închinete apărării ființei poporului român, drepturilor unei țări disputată de marile puteri, fără consimțămîntul și împotriva voințelor sale, cît și contribuția românilor la promovarea unor principii politice externe bazate pe sprijinirea popoarelor care luptau pentru libertatea țării lor, pe respectul demnității tuturor națiunilor, a neingeriențelor în afacerile interne și externe ale statelor, a creării unui climat de bună înțelegere și conlucrare fructuoasă între națiuni egale și stăpîne pe drepturile lor.

Pînă la războiul pentru cucerirea independenței raporturile țării noastre pe plan extern, cu Poarta, ca și cu puterile garante, se întemeiau și decurgeau din stipulațiile Tratatului de la Paris din 1856, adnotat și completat prin prevederile Convenției din 7/19 august 1858, semnală tot în capitala Franței.

După cum se știe, Convenția se ocupa în special cu organizarea internă a treburilor din Principatele Române, dar ea conținea și articole privitoare la relațiile internaționale ale principatelor, constituind, de fapt, un statut care funda și peciza locul țării noastre în contextul vieții politice europene și mondiale.

Înainte de a intra în detaliile stipulațiilor se impune precizarea că atît Tratatul din 1856, cît și Convenția din 1858 ne recunoștea entitatea noastră politică și pentru

* În numeroase rînduri am fost pus în situația de a răspunde la întrebări care își aveau sorgintea în neexplicarea unor termeni sau situații. Așa, bunăoară, a devenit tot mai des formulată întrebarea : de ce în perioada anilor 1859—1877 în documente ale timpului sau în materiale publicate de diverși cercetători, în unele discursuri, amintiri, note zilnice ale unor personalități politice, date și ele publicității, în unele articole apărute atunci în diverse ziare se vorbește cînd de *autonomie*, cînd de *independență* sau *neatîrnare*, cînd de *România*, și termenul este mai frecvent, cînd de *Principatele Unite*. Întrebări justificate după opinia mea, și unele dintre ele vor fi lămurite în materialul nostru, iar altele, din lipsă de spațiu, le vom da o explicație cu un alt prilej.

primo oară Europa garanta existența și drepturile politice ale țării noastre¹. Turcia, împreună cu noi, era admisă ca factor al echilibrului politic european, declarându-se totodată, neutralitatea statului nostru.

Convenția din 1858 a stabilit pentru viitorul stat național român o stare de lucruri oarecum confuză și, desigur, imperfectă. Era însă o stare de lucruri reală. Din textul Convenției rezulta că sîntem un stat, avînd o existență individuală și specială, stat care în mod general face parte dintr-un tot, Imperiul otoman, de care rămîne însă distinct și separat. Acest tot statal a fost garantat în mod expres și special. În acest fel, existența țării noastre era garantată indirect, iar viitorul stat național al românilor intra, astfel, în dreptul public european.

Tratatul și Convenția au reconfirmat suzeranitatea Porții, înlocuind protectoratul țarist cu garanția colectivă a marilor puteri garante.

Conform celor două acte, țara noastră nu putea încheia tratate externe care să contravină tratatelor și înțelegerilor stabilite între Poartă și alte țări, iar datorită situației concrete pe plan european statul nostru nu putea încheia de fapt nici o înțelegere, nici un tratat cu un alt stat. Totodată, nu ni se îngăduia să ducem o politică comercială și vamală proprie, de protejare a industriei autohtone, nu ni se permite să batem o monedă proprie, într-o vreme cînd la noi circulau numeroase monede străine, după unele aprecieri peste 70 de astfel de monede, iar zărăfia și specula luau proporții.

Acest statut politic al României era, după cum se poate observa, incomplet, imperfect și, desigur, confuz, lăsînd loc la interpretări, de cele mai multe ori determinate de anumite interese. O asemenea interpretare greșită a situației viza existența individualității statului român. Unele puteri, în funcție de interesele ce le urmăreau, interpretau statutul nostru pînă acolo încît ne confundau cu celelalte provincii ale Imperiului otoman.

În anii care au urmat, Înalta Poartă, deși a aderat și a semnat cele două acte, a înțeles să adopte față de noi o atitudine care era departe de spiritul și litera tratatelor subscrise de ea.

Situația s-a complicat după abdicarea lui Al. I. Cuza. Lunile din primăvara și vara lui 1866 au fost deosebit de agitate pentru diplomația românească. Pentru recunoașterea ca domnitor al lui Carol I, Înalta Poartă a emis unele pretenții nu numai de neacceptat, dar, așa cum a fost apreciat la vremea respectivă, proiectul turcesc al propunerilor privitoare la recunoaștere era „în cea mai mare parte a lui neadmisibil și chiar ofensator ca formă”².

Intr-adevăr, prin acest proiect, ce cuprindea condițiile prin care Poarta ar fi fost dispusă să recunoască pe Carol I drept principe domnitor al României, se stipulau mai vechile prevederi din Convenția de la Paris reformulate într-o viziune nouă, care afecta fondul statutului juridic internațional al țării noastre, paralel cu ridicarea unor pretenții nejustificate și neconforme cu realitățile. Se emite astfel pretenția ca în firmanul de investi-tură să figureze obligația ca Principatele Unite să lase pentru totdeauna neatînse rapor-turile de vasalitate față de Poartă. Apoi, se cerea ca în virtutea raporturilor de dependență, țara noastră să aibă datoria de a lua parte activă la orice conflict militar al Porții, atît ofensiv cît și de apărare. Se emitea apoi pretenția ca Principatele să nu întrețină relații oficiale cu alte state, ele fiind, în același timp obligate a respecta toate tratatele și convențiile încheiate de Poartă cu alte țări. Tot aici, Înalta Poartă adăuga

¹ În articolul al II-lea al Convenției se făcea referirea la vechile capitulații încheiate de domnitorii români cu Imperiul otoman de-a lungul secolelor. În acest fel, pentru prima dată Europa recunoștea valabilitatea capitulațiilor și, indirect, se sublinia că prin Convenție nu ni se crea o situație nouă, ci ni se restituia, deși parțial, ceea ce de-a lungul timpului Imperiul otoman răpise.

² Memorile regelui Carol I, vol. I, p. 82 (în continuare *Memorii*).

că „Convențiunile de interes pur local între două administrații limitrofe și neavînd formă de tratat oficial, nici cu caracter politic, vor continua a rămîne în afară de aceste restricții”³.

Se interzicea apoi Principatelor Unite posibilitatea de a bate monedă proprie, de a emite sau conferi decorații ale sale.

Două articole ale propunerilor, cel de a doilea și al șaselea, inserau modalități vizibile de impunere a unor stări de lucruri neconforme cu realitățile și drepturile istorice ale poporului nostru. Astfel, prin al doilea articol se lăsa o porțiță deschisă unei posibile dizolvări în viitor a Unirii, act de excepțională însemnătate, realizat în 1859, iar articolul al șaselea stipula nici mai mult nici mai puțin decît că Principatele Unite fac parte integrantă din imperiu.

Luînd în discuție proiectul, Consiliul de miniștri al României, în unanimitate, îl respinge și hotărăște să redacteze un contraproiect de propuneri. În esență, acestea promiteau respectarea în viitor a suzeranității sultanului, propuneau, spre afirmarea unității naționale, numele de „România” sau „Principatele Unite Române” pentru statul nostru, care se obliga să acorde ajutor Porții numai în caz de război defensiv, de apărare. Se reformula apoi articolul cu privire la aplicabilitatea tratatelor internaționale încheiate de Poartă, stipulîndu-se expres că acestea vor fi obligatorii „în tot ce nu vor atinge drepturile” țării noastre.

S-au suprimat complet pretențiile cu privire la interzicerea baterii de monede, emiterii sau conferirii de decorații proprii. Nu exista nici o bază legală, nici un precedent pentru emiterea unor astfel de pretenții. Țara noastră a considerat totdeauna asemenea probleme ca fiind de ordin intern.

În tratativele care s-au dus pînă în toamnă cu Poarta cele mai spinoase probleme care își cereau rezolvarea s-au rezumat la : România ca parte integrantă a Imperiului ; denumirea statului român ; reducerea armatei sub 30 000 de oameni, cifră pe care armata română o avea deja în timpul domniei lui Al. I. Cuza ; baterea de monedă proprie ; dreptul țării noastre de a putea încheia convenții și tratate cu alte țări.

Din prima problemă, Înalta Poartă făcuse o condiție sine qua non. De aceea, la 28 septembrie/10 octombrie 1866 guvernul român face cunoscut că acceptă această pretenție, adăugîndu-i însă formularea că stipulația este valabilă „în limitele fixate de capitulații și de Tratatul de la Paris”, prevedere acceptată.

În ce privește problema denumirii statului și a celorlalte chestiuni spinoase, ele au rămas în suspensie, fără o definitivă rezolvare.

Pentru a se scurta tratativele și pentru a se stabili situația în această parte a Europei, situație în care erau interesate și puterile garante, s-a căzut de acord asupra unui schimb de scrisori între Înalta Poartă și țara noastră, în cuprinsul cărora să fie recunoscute condițiile puse, dar și să se spună și să se afirme, astfel, cerințele noastre legitime. Se pare că ideea a aparținut ambasadorului Franței la Constantinopol, Moustier. Referitor la acest aspect, N. Iorga scria că, în cuprinsul acestor scrisori, urma „să zică oi ce vor, să zicem noi ce găsim cu cale..., scrisori care să cuprindă în final aceleași concesii, fiecare întrebînd limbajul care-l măgulește sau îl satisface mai mult. Și așa s-a făcut”⁴.

Era, evident, că în situația din 1866 ar fi fost foarte greu, dacă nu imposibil, să se încheie o convenție între țara noastră și Înalta Poartă. Această convenție nu putea fi încheiată și datorită diplomației otomane. Era o întreagă lume care ne despărtea. Noi voiam să știm numai de viitor, iar Înalta Poartă numai de trecut, de acel trecut înțeles numai de ea.

³ Ibidem.

⁴ N. Iorga, *Politică externă a regelui Carol I*, București, 1916, p. 40.

De aceea, sultanul amintea în scrisoarea sa despre populațiunile moldo-valahe și de „legăturile seculare prin care această importantă parte a imperiului său e legată de Turcia“. Tot în această scrisoare se fixa cifra de 30 000 de persoane pentru forțele armate ale țării, posibilitatea de a bate monedă sub rezerva însă ca aceasta „să poarte semnul particular al guvernului imperial“. Principatelor Unite nu li se permitea dreptul de a emite sau conferi ordine sau medalii. În final, se sublinia că Principatele Unite „vor respecta în chip constant drepturile suzeranității sultanului“, adăugându-se și faptul că ele „fac parte integrantă din Imperiul otoman și că vor păstra cu îngrijire legăturile seculare ce le unesc cu imperiul“⁵.

În scrisoarea de răspuns, formulările erau foarte diferite de cele ale Înaltei Porți. Se vorbea în aceasta despre populația română și despre „principiul european al integrității Imperiului otoman“, ca răspuns la problema privitoare la apartenența noastră ca teritoriu la imperiu⁶. Este de reținut în acest sens că, la 1 noiembrie st. n., atunci când Carol se afla la Ruscuc după călătoria la Constantinopol, în timpul căreia Înalta Poartă și-a dat asentimentul cu privire la investirea principelui ca domnitor al Principatelor Unite, acesta, în toastul pe care-l rostește în fața oficialităților otomane, ridică paharul în sănătatea sultanului, mulțumindu-i pentru atenția de care s-a bucurat în imperiu și accentuând că acest toast îl rostește acum când părăsește teritoriul Imperiului otoman. Era o formulă diplomatică, de o fină nuanță, de protest împotriva faptului că România era considerată de Turcia ca făcând parte integrantă din imperiu. Acesta era statutul juridic al țării noastre în raporturile cu Poarta și alte state și am zăbovit asupra lui pentru a se putea desprinde cu mai multă claritate pașii pe care România i-a întreprins și realizat pe calea scuturării acestor legături și afirmarea existenței și a drepturilor națiunii române și a statului său în plină vigoare și dezvoltare economică, socială și politică.

Inseși tratativele duse între Poartă și guvernul român în 1866 atestă existența unor realități care erau departe de ceea ce gândea sau dorea să fie fapt diplomația otomană. Aceste tratative nu au constituit cel dintii pas în afirmarea drepturilor națiunii române spre independență deplină.

Încă în timpul celor șapte ani de domnie a lui Al. I. Cuza se întreprinseseră asemenea pași. Amintim în acest context măsurile întreprinse pe plan intern care nu puteau fi luate fără a obține în prealabil asentimentul Conferinței ambasadorilor marilor puteri. Este vorba, între altele, de Statutul lui Cuza, care în final a modificat Convenția din 1858, instituirea unui Parlament bicameral: Senat și Cameră, măsură care, de asemenea, contravenea textului Convenției, încheierea unei convenții cu Austria privind extrădarea răufăcătorilor. Chiar și cu Turcia s-au dus tratative, în 1865, în vederea stabilirii hotarelor pe insulele de pe Dunăre, lucru care evidențiază faptul că Principatele Unite nu constituiau, așa cum avea pretenția Porta, o parte integrantă a imperiului.

Pași spre afirmarea unei politici independente au fost întreprinși în timpul lui Al. I. Cuza și în domeniul militar. Sint semnificative în acest sens relațiile noastre cu Serbia, care vizau stringerea legăturilor din punct de vedere militar, Serbia acordând României în cazul unui conflict în Balcani rolul unui arbitru în rezolvarea chestiunii orientale. De amintit aici și faptul că Al. Ioan Cuza a permis trecerea prin România a unui transport masiv de arme pentru Serbia, lucru care a determinat, la începutul lui 1863, unele din marile puteri să ceară să se ia măsuri coercitive împotriva țării noastre, deoarece se emisese părerea că s-ar fi încălcat textul Convenției⁷. Toate acestea îl determinau pe Napoleon al III-lea să releve în timpul unei discuții, în septembrie 1863, cu V. Alecsandri, spiritul de independență în politica externă promovat de România⁸.

⁵ *Memorii*, vol. II, p. 47—48.

⁶ Textul integral al scrisorii în *Memorii*, vol. II, p. 49—51.

⁷ Biblioteca Academiei B.S.R., mss. Arh. Al. I. Cuza, Mapa IV, f. 90.

⁸ *Ibidem*, f. 172.

Măsuri pentru întărirea armatei au fost luate și după 1866, ele permițând, în 1877, să putem lua parte la război cu o forță armată bine instruită, care a jertfit totul idealului neatnării.

Tot în deceniul premergător războiului sînt de semnalat unele dintre actele politice, care nu numai că vizau cucerirea neatnării României, ci și afirmarea acestei stări de lucruri. Este, cred, suficient a aminti doar cîteva dintre aceste acte : baterea unei monede proprii cu efigia domnitorului și inscripția „Carol I domn al românilor“, lucru care avea să atragă atenția și protestul Austro-Ungariei ca și al Porții, emiterea unor decorații proprii, încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria, atitudinea energică a guvernului român în 1875 în condițiile în care, peste capul României, Înalta Poartă a încheiat cu Austro-Ungaria un tratat prin care se autoriza monarhia dualistă să facă lucrări pentru lărgirea albiei Dunării și îmbunătățirea navigației la Porțile de Fier. Cu acest prilej a răsunit cu putere glasul poporului român, care își exprima dreptul său la apărarea suveranității țării. La Viena, agentul nostru diplomatic declara guvernului Austro-Ungar că noi „nu vom recunoaște în drept pe nimeni pentru a trata pentru noi și în numele nostru“ și că pentru noi nu va fi obligatoriu „niciun act privitor la suveranitatea noastră teritorială“⁹.

Asemenea acte de afirmare a suveranității fuseseră precedate de altele, între care vom aminti tratativele din vara lui 1869 cu Grecia, duse din inițiativa acesteia, pentru încheierea unei alianțe pe baza căreia cele două țări aveau să acționeze în comun în vederea cuceririi neatnării¹⁰. Memoriul înaintat Înaltei Porți în 1873, memoriu care cuprindea un număr de șapte probleme rămase în litigiu între Imperiu și România¹¹. Aceste puncte aveau să fie reluate peste trei ani în cunoscutul memoriu înaintat Porții de M. Kogălniceanu.

Pe linia păstrării integrității teritoriale, a afirmării demnității poporului român sînt și hotărârile din 1876 ale guvernului României legate de apărarea teritoriului țării în fața unei eventuale agresiuni. Se contura atunci, în cazul intervenției Rusiei în evenimentele din Balcani, ocuparea României „ca garanție“. Pericolul era destul de mare întrucît, așa cum informa Ion Ghica de la Constantinopol, cam în același fel gîndea și Austro-Ungaria. În fața unei asemenea situații, factori de cea mai înaltă răspundere în stat declarau că „Noi sîntem decisi a respinge, cu armele în mînă, orice ocupațiune, din orice parte ar veni. Firește că nu vom putea ține piept în contra unei puteri mari, dar vom susține punctul nostru de vedere și nu vom primi ca în trecut armatele de ocupațiune ca armate liberatoare“¹².

În condițiile de la sfîrșitul anului 1876 guvernul român, domnitorul, masele populare urmăreau cu atenție desfășurarea evenimentelor din Balcani nu fără exprimarea intențiilor de scuturare atît de jure cît și de facto a jugului otoman. Se relua acum ideea și hotărîrea exprimată în ziarul „Presa“ în noiembrie 1870 de către V. Boerescu, care găsea ca necesară proclamarea independenței țării ca singurul mijloc de propășire a României și startonicirea unor relații de egalitate, nediscriminatorii între statele din Europa.

Starea de spirit a poporului român în contextul evenimentelor ce se precipitau în Balcani la sfîrșitul anului 1876 era sugestiv exprimat într-o epistolă a domnitorului, în care se spunea printre altele : „Cît timp suzeranitatea turcească nu a fost decît formă fără însemnătate, care se oprea la plata tributului și la dificultăți în chestiunea armatei sau a creării de decorații, Europa putea să înlătore plîngerile noastre. Dar din momentul în care afirmarea noastră de Poartă jignește dezvoltarea noastră economică, reformele

⁹ B. Boerescu, *Discursuri politice*, vol. II, București, 1910, p. 266.

¹⁰ Arh. Ist. centr., fond Casa regală, dos. 25/1867, f. 5—6.

¹¹ Vezi textul integral al memoriului în Arh. Ist. centr., fond Casa regală, dos. 22/1873.

¹² D. A. Sturdza, *Zece Mai*, în „Analele Academiei Române“, s. II, tom. XXII, București, 1900, p. 74.

noastre financiare, creditul nostru, noi putem reclama, cu drept cuvînt, să se tragă o linie de demarcare politică netedă între un imperiu rebel la orice reformă și un stat tînăr care începe a înflori și a dat Europei în ultimii ani garanții reale¹³.

Și garanțiile date pînă atunci de România aveau să capete consistența faptelor din timpul războiului, precum și a drumului străbătut pe calea unor noi realizări în deceniile care au urmat.

Se cuvine, de aceea, a aprecia că România independentă este opera colectivă și succesivă a numeroase generații, cu conducătorii lor luminați și patrioți, care, cu precădere dnpă 1821, au adus, cu spirit de solidaritate și continuitate, partea lor de contribuție la edificarea statului român modern.

Opera durată în 1877 nu este rezultatul întîmplării sau al hazardului, ci al patriotismului, al abnegației și jertfei maselor largi ale poporului român, precum și al înțelepciunii conducătorilor acelor vremuri, care fără a pierde din vedere năzuințele și scopul politicii noastre, au știut să formuleze precis, să sesizeze și să realizeze în chip concret principiile fundamentale fără de care nu se putea întemeia și nici asigura viitorul statului român modern.

Aceste elemente politice la baza cărora au fost situate încrederea în forțele vii ale poporului, ca și chibzuința și răspunderea în acțiune, sînt singurele ce pot garanta și asigura viitorul statului și națiunii române.

ASPECTS DE LA LUTTE POUR L'OBTENTION DE L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE AUX ANNEES 1859—1876

R é s u m é

La communication traite certains problèmes moins abordés au dernier temps et même avant dans notre historiographie. Le thème de la communication envisage l'éucidation de certains aspects d'ordre diplomatique concernant le statut juridique interne et international de notre pays dans la période ci-dessus mentionnée et aussi la mise en évidence des efforts de la diplomatie roumaine, des démarches entreprises en vue d'obtenir un statut indépendant pour le jeune état roumain moderne et d'établir des relations d'égalité entre la Roumanie et les autres états.

La principale conclusion de la communication met en relief le fait que la Roumanie indépendante est l'oeuvre collective et successive de nombreuses générations, ayant comme chefs des gens éclairés et patriotes qui, spécialement après 1821, ont apporté, en manifestant un esprit de solidarité et continuité leur partie de contribution à l'édification de l'état roumain moderne, réalisé sur le champ de bataille en 1877—1878.

¹³ Ibidem, p. 72.